

Huijarit ympärilläni, ja sisälläni

Lehtinen, Sanni, Pasanen, Amanda & Uusikangas, Silja (2021). Huijareiden vallankumous. Huijarisyndrooman yhteiskunnallisilla juurilla. Vastapaino. 232 sivua.

HARHAILEN TUTUN lukion käytävillä ja etsin oikeaa tilaa, jossa voin suorittaa ylioppilaskirjoitukset. Ovien takaa kuuluu milloin mutinaa, milloin jotain munkkien laulun tapaista. Toistuvassa unesani sekoittuvat paniikki ja epäily, onko tosiaan mahdollista, etten olisi saanut ylioppilastutkintoa valmiiksi? Kun herään, helpottuneeseen oloon sekoittuu epäily, onko sittenkin jotain tärkeää jäänyt suorittamatta.

Huijarisyndroomalla tarkoitetaan uskomusta, ettei osaa mitään, ja muutkin sen kohta huomaavat. Lähes muotisairaus huijariudesta on tullut siitä lähtien, kun se tuotiin päivänvaloon 1970-luvulla. *Huijareiden vallankumouksen* kirjoittajat Sanni Lehtinen, Amanda Pasanen ja Silja Uusikangas korostavat, että syndrooma ei nimestään huolimatta ole yksilöllinen ja diagnosoitava häiriö vaan rakenteellinen ilmiö, suorituskeskeisen ja eriarvoistavan yhteiskunnan oire. Tältä kannalta ilmiöstä ei ole paljon kirjoitettu suomeksi.

Huijarius on samalla vuorovaihtuksessa syntyvä ajatusvinouma, josta potija ei voi muille kertoa, koska katsoo tehneensä väärin salatessaan osaamattomuutensa. Yhä nuoremmat uupuvat ja ahdistuvat. Vaikka huijarisyndrooma ei ole mielenterveyden häiriö, sillä on suuri vaikutus mielen hyvinvointiin. Huijari-ilmiön vastinpari on

ylivertaisuusvinouma, johon väistämättä törmää työelämässä. Sen kaksoisansana ovat paitsi väärät valinnat, myös kyvyttömyys ymmärtää omia virheitä, koska vika on aina muissa. Sekä huijari- että ylivertaisuusvinouma jähmettävät ja estävät kehityksen pitäessään yllä itsen epärealistista arviointia.

Teoksen alussa kirjoittajat käyvät läpi psykologista tutkimusta, mistä he siirtyvät tarkastelemaan huijariutta tuottavia yhteiskuntarakenteita sukupuolen, yhteiskuntaluokan, vähemmistöaseman, työelämän ja ajankuvan näkökulmasta. 'Yhteiskunnan rakenteilla' kirjoittajat tarkoittavat yhteiskunnassa vallitsevia tiedostettuja ja tiedostamattomia normeja, arvoja, hierarkioita, käytäntöjä ja järjestelmiä.

STEREOTYPISTYS

Omat selviytymistarinaransa julkisuuteen tuoneet ovat useimmiten koulutettuja ja keskiluokkaisia valkoisia naisia, mutta koettelee huijarius muitakin ryhmiä. Kirjoittajat muistuttavat, että sukupuoli tuotetaan toistamalla kulttuurisesti vakiintuneita eleitä ja tekoja. Miesten ja naisten huijarikokemukset ja -kertomukset voivat erota toisistaan, mutta kuten yleensäkin, yksilölliset erot ovat ryhmien välisiä eroja suurempia.

Stereotypiat luovat kuvan siitä, miltä kunnollinen ammattilainen

näyttää ja kuulostaa sekä miten pätevyys määritellään. Stereotyyppittelyn, tai voisiko tässä sanoa stereotypistämisen, aiheuttama pelko verottaa kognitiivista kapasiteettia ja vie realismilta pohjaa. Pelko ilmenee esimerkiksi silloin, kun on vaarana ulottaa yksilön teot kuvaamaan koko viiteryhmää. Jos vähemmistöryhmät saavat jossakin testissä enemmistöä heikompia tuloksia, eron selittää paitsi testien kulttuurisidonnaisuus myös stereotypistämisen pelko. Pelon poistuttua etnisyyteen, sukupuoleen tai vastaavaan tekijään perustuvaa eroa ei enää havaita.

Työelämä on Suomessa erityisen segregoitunutta. Uuden ajan airuina ylistetyt *startupit* ovat tarkemmin katsoen perinteen linnakkeita. Niiden rahoituksesta menee Euroopassa 92 prosenttia ja Suomessakin 88 prosenttia tiimeille, joissa on vain miesoletettuja, ja pandemia on entisestään lujittanut vakiintuneita verkostoja.

HUIJARI LUOKKARETKEILEE

Yhteiskunnalliseen asemaan sisältyy taloudellisia, kulttuurisia ja sosiaalisia ulottuvuuksia, jotka voivat altistaa huijarisyndroomalle. Näennäisestä tasa-arvosta huolimatta koulutustaso periytyy, nykyisin ehkä selvemmin kuin hyvinvointivaltion nousukaudella. Duunariperheen tulot voivat olla akateemisen pätkätyöläisperheen tuloja suuremmat, mutta kyse on pelaamisesta monilla kentillä. Yliopistoon lähtö vailla kodin akateemista taustaa voi synnyttää hämmennystä ja huijariutta. Eriarvoistavien rakenteiden ja käytäntöjen sijasta syytökset kohdistuvat itseän.

Yhteiskuntaluokka vaikuttaa siihen, millaista uratarinaa itsestään kertoo. ”Hyvästä” taustasta lähtöisin olevat laskevat onnistumisensa kursailematta omaksi ansiokseen, kun taas työväenluokkaiset korostavat sattumaa. Kuulostaako liian setämiesmäiseltä todeta, että teoksen yhteiskunnallisia rakenteita ja väärän- tai oikeanlaisia habitusta käsitteleviä jaksoja olisivat ehkä tukevoittaneet sosiologi Pierre Bourdieu (1930–2002) analyysit yhteiskunnallisen aseman rakentumisesta?

HUIJAUS JA HUIPUTUS

Kirjassa käsitellään työelämän arrottomuutta ja muihin vertailun pakkoa, uusliberalismikin mainitaan. Kroonisten riittämättömyyden tunteiden, pakonomaisen intohimon vaatimusten sekä somen *panoptikon*-valvonnan yhteyteen sopisi kulttuurimme oudon piir-

teen, itsetoteutuksen pakon laajempi käsittely. Valinnan vapaus on samalla valinnan pakkoa: on osattava valita oikein, jotta voi varmistaa oman asemansa ja arvonsa. Frankfurtin koulun kolmannen sukupolven yhteiskuntafilosofi Axel Honneth (1949–) toteaa, että jatkuva ”itsenään oleminen”, joka ehkä joskus on ollut emansipatorista, nykyisin pikemminkin ylikuormittaa.

Huijariutta ja sen aiheuttamaa kipua ja häpeää yhteiskunnan ja työelämän ilmiönä ei voi erottaa serkustaan huipputuksesta, jatkuvasta huippupuheesta. Huippupuheen maailmaan kuuluvat ”julma optimismi”, jatkuva paremmuuden tavoittelu ja samanaikainen tietoisuus siitä, että vain harvat voivat olla huippuja. Kehittymisvaateiden ja elinikäisen oppimisen varjo on tyhjyyden tunne ja häpeä tai muunlaiset osattomuuden ruumiilliset ja emotionaaliset kokemukset. (Filander ym. 2019.)

HUIJARIUS OUTONA VIERAANA

Kirjoittajat sivuavat huijariutta myös ruumiillisina tuntemuksina. Tähän toivoisi perusteellisempaa pohdintaa. Huijariuden yhteiskunnallinen ja sosiaalinen ulottuvuus ei sulje ruumiillisuutta pois. Ranskalaiskirjailija Jean Cayrolin (1910–2005) romaani *Oudot vieraat* alkaa sanoilla ”Ruumiissani on aina ollut outoja vieraita”. Huijarius voi olla tällainen outo vieras.

Perinteisen näkemyksen mukaan ruumiillisuus on jotain mekkaalisesti ilmaistavaa ja erillisesti havainnoitavaa. Diagnostiikan samoin kuin pedagogiikan kohteena

on kapeasti nähty irrallinen yksilö, kun pikemminkin voisi filosofi Maurice Merleau-Pontyn (1908–61) tavoin esittää, että yhteiskunta on laskostunut ruumiiseen ja ruumiimme yhteiskuntaan. Filosofi Félix Guattari (1930–92) toivoo suppean länsimaisen yksilökäsityksen laajentamista ”tänne” eli sosiaaliseen ja ”tuolle puolen” eli ruumiilliseen.

KELPO KIRJA

Paikoittaisesta teoreettisen rotevottamisen tarpeestaan huolimatta *Huijareiden vallankumous* käsittelee aihepiiriään moniulotteisesti ja sanallistaa vaikeasti kuvattavia ilmiöitä. Sen lisäksi, että tekijät kuvailevat huijariutta he ovat haastatelleet kirjaan kokemusasiatuntijoita. Kirjoittajat tuovat esiin omia kokemuksiaan: yksi esimerkiksi kuvaa työhaastatteluaan pätkätyöläisen identiteettiakrobatiana. Lopussa kuvitellaan maailmaa, jossa niin monien ei tarvitsisi kipuilla huijariajutusten kanssa. Kunkin luvun lopussa on käytännön keinoja huijariuden purkamiseen.

JUSSI ONNISMAA

FT, dosentti, työnohjaajakouluttaja, tietokirjailija

Lähde:

Filander, K., Korhonen, M. & Siivonen, P. (toim.) (2019). *Huipputuksen moraalijärjestys: Osallisuuden ja sosiaalisen kivun kertomuksia*. Tampere: Vastapaino.